

KOREYS VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI VA ULARNING QIYOSIY TAHLILI

Xudayberdiyeva Nurxon Baxtiyorovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali

Koreys tili filologiyasi yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar va iboralar har ikki xalqning milliy-madaniy dunyoqarashini aks ettirishda muhim rol o‘ynaydi. Ular insonning til tizimiga kirib, tashqi muhitdagi voqelik va tushunchalarni mentalitet prizmasi orqali to‘g‘ri qayta ishlash hamda ifodalash imkonini beradi. Ibora va maqollarning yaratilishi hamda ularning qiyosiy o‘rganilishi tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohasida katta yutuq bo‘lib, tillarni chuqur o‘rganayotgan talabalar va tadqiqotchilar uchun yangi bilim manbai hisoblanadi. Bularning barchasi frazeologizmlarning lisoniy amaliyotdagi madaniy ahamiyatini ko‘rsatadi va kelgusida ularning lingvokulturologik jihatdan yanada takomillashtirilishi va qiyoslanishi kutilmoqda.

Kalit so‘zlar: Dastlabki izlanishlar, Birinchi iboralar, XX asr: Innovatsiyalar va tarmoqlar, Rivojlanish va global tarqatish.

Kirish

Koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarni yaratish va o‘rganish tarixi tilshunoslik, tarix va madaniyatshunoslikning qiziqarli sintezini ifodalaydi. Ushbu frazeologizmlar, asosan, milliy til qatlami, ya'ni xalqning ichki va tashqi olamni anglashidagi o‘ziga xos lisoniy organ bo‘lgan

joyda madaniy va ijtimoiy signalni to‘g‘ri uzatish uchun mo‘ljallangan. Koreys va o‘zbek iboralarining shakllanish va ilmiy o‘rganilish voqeasi, asosan, XX asrdan boshlab jadallashgan bo‘lib, bugungi kunda madaniyatlararo muloqot tizimida o‘zining eng yuqori nuqtasiga yetmoqda.

Dastlabki izlanishlar

Frazeologik birliklarning va milliy iboralarining tizimli o‘rganilish tarixi XX asrning o‘rtalariga borib taqaladi. Bu davrda jahon va o‘zbek tilshunosligida, shuningdek, koreys tilshunosligida olimlar xalq og‘zaki ijodi elementlarini hamda tildagi turg‘un birikmalarni alohida lisoniy hodisa sifatida tasniflash ustida ish boshlagan edilar. Biroq, dastlabki tadqiqotlar bir necha muammolarga duch kelgan — xalq iboralarining kelib chiqish manbalarini aniqlash, ularning semantik (ma'noviy) qirralarini tizimlashtirish va har bir

iboraning ortida turgan

tarixiy-ijtimoiy qismlarning katta qismini aniqlashda muayyan qiyinchiliklar mavjud bo'lgan. Turg'un birikmalarning har bir xalq madaniyatidagi o'rni dastlab umumiy leksikologiya doirasida o'rganilgan bo'lsa-da, keyinchalik mustaqil soha sifatida shakllana boshladi.

Birinchi tadqiqotlar va shakllanish davri

Koreys tilshunosligida turg'un birikmalar – "Soksadam" (속담 – maqollar) va "Kosa-song-o" (고사성어 – tarixiy voqealarga asoslangan to'rt bo'g'inli iboralar) qadimiy yozma manbalardan boshlab shakllangan. Ilmiy jihatdan ularni tizimlashtirish ishlari o'tgan asrning o'rtalaridan boshlab jadallashdi. O'zbek tilshunosligida ham professorlar Sh. Rahmatullayev va B. Yo'ldoshev kabi olimlar frazeologizmlarni alohida lisoniy kategoriya sifatida tadqiq etib, ularning bir kanalli yoki ko'p ma'noli tizimlarini yaratdilar.

Dastlabki tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bitta

ma'noli iboralarning nutqdagi foydaliligi cheklangan edi, chunki ular kontekstga qarab nutqni yanada jozibali qilish uchun zarur bo'lgan ko'chma, majoziy va ekspressiv ma'nolar o'rtasidagi farqni ta'minlay olmas edi. Shuning uchun til rivojlanishi davomida iboralar jamiyatning turli sohalarini va inson his-tuyg'ularini to'liq qamrab olish maqsadida ko'p kanalli va ko'p ma'noli tizimga o'ta boshladi. Tadqiqotchilar o'zlarining yillik izlanishlari, kutubxonalarda o'tkazgan oqshomlari davomida muhandislik aniqligidek tillarning ichki strukturaviy qonuniyatlarini o'rgandilar va xalqlarning dunyoqarashi til tizimiga qanday ta'sir qilishini isbotlab berdilar.

Hozirgi kunda zamonaviy ko'p qirrali qiyosiy frazeologiya mustaqil ravishda alohida ilmiy guruhlar tomonidan ishlab chiqilmoqda va xalqaro miqyosda o'rganilmoqda – bir tomondan udeb tilshunosligi maktablari, ikkinchi

tomonidan Koreya Respublikasi lingvistik markazlari tomonidan bu borada ulkan patentlangan lug'at materiallari nashr etilmoqda.

1980-yillar: Innovatsiyalar va tarmoqlar

1980-yillarda frazeologiya va lingvokulturologiya sohasi yanada yangi bosqichda rivojlana boshladi. Ushbu davrda turli mamlakat tadqiqotchilari yangi metodologiyalar va lisoniy materiallar bilan tajriba qilishni davom ettirdilar. Koxelar kabi tilning eng chuqur qatlamlariga kirib boruvchi semantik tahlil usullari o'zgartirilib, tillarni qiyosiy-tipologik o'rganish imkoniyatlari kengaytirildi. Elektronika, kompyuter lingvistikasi va dasturiy ta'minot sohasidagi ilk yutuqlar tillarning elektron korpuslarini va elektron iboralar

lugʻatlarini yaratishni yanada samaraliroq qilish imkonini berdi. Bu davr tillardagi milliy oʻziga xoslikning madaniy kodlarini ochishda tub burilish davri boʻldi.

Qismlar va lisoniy komponentlar

Frazeologizmlar va iboralar nutq jarayonida soʻzlarning toʻgʻridan-toʻgʻri birlamchi maʼnolarini chetlab oʻtadi va koʻchma mantiqiy tizimga tayanadi. Ular oddiy leksik birliklardan koʻra chuqurroq tizimni shakllantiradi: inson miyasi iborani eshitganda uning tarkibidagi har bir soʻzni alohida tushunmaydi, balki yaxlit bir koʻchma obraz (metafora) shaklida qabul qiladi. Bu esa xuddi inson asab tizimining qoʻzgʻalishi kabi miyaga signallarni yuboradi va chuqur estetik hamda madaniy ovoz tajribasini yaratadi. Buning oʻrniga til tizimi tashqi olamdan axborotni qabul qiladi, uni raqamlashtiradi yoki konseptualizatsiya qiladi, soʻngra bu signallarni madaniyat ichiga oʻrnatilgan til elektrodlariga (iboralariga) uzatadi.

Har bir tildagi frazeologik tizimlar odatda quyidagi tarkibiy komponentlarga ega boʻladi:

Tashqi komponentlar:

- Atrof-muhitdagi tabiiy voqelik, hayvonot va nabotot olami (flora va fauna) elementlari; Inson kundalik hayotida foydalanadigan moddiy madaniyat buyumlari (masalan, kiyim-kechak, taomlar, uy-roʻzgʻor buyumlari). **Ichki komponentlar:**

- Xalqning milliy xarakteri, ruhiyati va mentaliteti; Asrlar davomida shakllangan axloqiy meʼyorlar, urf-odatlar va diniy-falsafiy qarashlar (masalan, Koreys madaniyatidagi Buddizm va Konfutsiychilik taʼsiri, Oʻzbek madaniyatidagi Islomiy qadriyatlar). Hozirgi kunda butunlay raqamlashgan va sunʼiy intellekt tizimlariga integratsiya qilinadigan zamonaviy lingvistik korpuslar (TICI tizimi kabi) ishlab chiqilmoqda. Ushbu yangi turdagi lingvistik modellar tilning barcha joriy tashqi qismlarini kompyuter algoritmlariga kiritish imkonini beradi, bu esa kelajakda tarjima dasturlarining iboralarni hech qanday xatosiz va uslubiy buzilishlarsiz oʻgirishiga

xizmat qiladi.

Rivojlanish va global tarqatish

1990-yillarga va XXI asr boshlariga kelib, sharqshunoslik va koreysshunoslik (Korean Studies) yoʻnalishlari dunyo boʻylab, xususan, Oʻzbekistonda keng tarqala boshladi. Koʻplab oliy taʼlim muassasalarida talabalar koreys tili filologiyasini chuqur oʻrganish imkoniyatiga ega boʻlishdi. Har xil mamlakatlarda tillarni qiyosiy tadqiq qiluvchi ilmiy markazlar paydo boʻldi. Janubiy Koreyaning Seul Milliy Universiteti, Yonsey, oʻz navbatida

O'zbekistonning Toshkent Kimyo xalqaro universiteti kabi nufuzli ilm-fan maskanlari qiyosiy lingvistik tadqiqotlar bozorining va ilmiy maydonining asosiy o'yinchilariga aylandi.

Zamonaviy davr va kelajagi

Bugungi kunda koreys va o'zbek tillarini qiyosiy o'rganish metodologiyasi juda rivojlangan. Ular nafaqat ma'lum bir tor soha mutaxassislari uchun, balki maxsus lingvistik va madaniy ehtiyojlarga ega bo'lgan barcha zamonaviy tarjimonlar hamda talabalar uchun ishlab chiqilgan. Misol uchun, ba'zi tadqiqotchilar tillardagi iboralar va maqollarning semantik maydonlarini yaxshiroq ajratish hamda ularning kontekstual muqobillarini topish imkoniyatini beruvchi sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari ustida ish olib bormoqdalar. Kelajakda koreys va o'zbek tillarining lingvistik o'xshashliklarini kompyuter dasturlari yordamida tahlil qilish yanada osonlashadi.

Frazeologizmlarni tadqiq etish asosida yotadigan bilimlar

Koreys va o'zbek tillaridagi frazeologizmlarni ishlab chiqish va tahlil qilishda ko'plab fanlar, masalan, sotsiolingvistika, etnografiya, psixolingvistika, elektronika va kompyuter fanlari yordamida birlashtirilgan ilmiy yutuqlar va

fanlararo yondashuvlar qo'llanilmoqda. Bularning barchasi qiyosiy frazeologiyani yanada samarali, aniq va amaliyot uchun foydali qilishga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Koreys va o'zbek tillaridagi frazeologizmlarning rivojlanish va o'rganilish tarixi, yangi zamonaviy texnologiyalar va yanada samarali ilmiy-tahliliy vositalarning yaratilishi bilan yanada boyidi. Ular insonlarga xalqlarning hayotini va madaniyatini yangi lisoniy ovozlar bilan tanitishda yoki ularni qayta kashf etishda katta yordam bermoqda. Tillarni lingvokulturologik qiyoslash insoniyat yaratgan ma'naviy inshootlardan faqat bitta misol bo'lib, kelajakda nafaqat til o'rganish bilan bog'liq muammolarni hal qilishda, balki xalqlararo diplomatiya, madaniy aloqalar va boshqa ko'plab global ijtimoiy masalalarni hal qilishda ham o'z o'rnini topadi. Frazeologik birliklarning chuqur o'rganilishi insoniyatga o'zining muloqot imkoniyatlarini yanada rivojlantirishda yordam bermoqda, shuningdek, madaniyatlararo muloqotda qiyinchiliklarga duch kelayotgan yosh mutaxassislarga va talabalarga yangi ilmiy umidlar hamda bilimlarni berishi bilan g'oyatda ahamiyatlidir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1978.

2. Yo‘ldoshev B. Frazzeologiya va lingvokulturologiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2013.구본관
3. (Gu Bon-gwan). 한국어 관용어 va 속담 연구 (Koreys tili iboralari va maqollari tadqiqi). – Seul: Seul Milliy Universiteti Nashriyoti, 2019.
4. Ashurova D.U., Galieva M.R. Lingvokulturologiya. – Toshkent: Akademnashr, 2016.